

O POSLOVANJU MLJEKARA SRH U 1984. GODINI

Matej MARKEŠ, dipl. inž., Zagreb

1. Uvod

Na osnovu podataka koje je Udruženje mljekarskih radnika SR Hrvatske prikupilo anketom od 15 mljekarskih radnih organizacija, a koji su dopunjeni podacima o otkupu mlijeka Poslovne zajednice za proizvodnju, preradu i promet stoke, stočnih proizvoda i stočne hrane u Zagrebu izrađen je pregled poslovanja mljekara SRH u 1984. godini.

2. Otkup mlijeka i mlječnih proizvoda

a) Otkupljene količine mlijeka

Mljekarske radne organizacije u SRH, uključiv u to DALBIH, Split, te mljekaru Dubrovnik, otkupile su u 1984. god. ukupno 462.972 tis. lit. mlijeka, što je za 1,2% više nego prethodne — 1983. godine (457.470).

Kretanje otkupa mlijeka tokom prethodnih 5 godina ilustriraju slijedeći podaci: (000 lit)

Godina	Indiv. sektor	Društ. sektor	Uvoz	Ukupno	Od toga s područja SRH
1980	413.231	81.335	1.897	496.463	459.143
1981	382.739	73.821	5.573	462.133	421.840
1982	354.263	85.059	7.072	446.394	408.414
1983	356.791	93.886	6.793	457.470	405.106
1984	363.033	94.753	5.156	462.972	418.996

U 1984. godini otkup mlijeka u SR Hrvatskoj bio je približno na istoj razini kao u 1981., a još uvijek osjetljivo niži od onoga u 1980. Uzrok je takvom stanju znatno smanjenje otkupa od individualnih poljoprivrednih domaćinstava. Iako je linija trenda otkupa tokom posljednje 3 godine u laganom porastu (za 0,5 do 2% godišnje), to je još uvijek sporije od rastućih potreba i potražnje.

Otkup mlijeka od društvenih proizvođača — uključiv u to i promet između mljekara — u neprekidnom je porastu od 1981. god., da bi u 1984. dosegao do 20,5% od ukupnog otkupa mlijeka.

Uvoz mlijeka od 1980. do 1982. godine je postepeno povećavan, a otada postepeno opada, pa je u 1984. godini bio za 27% niži od onoga u 1983. godini.

Sekcija za mljekarstvo Poslovne zajednice za proizvodnju, preradu i promet stoke, stočnih proizvoda i stočne hrane u Zagrebu raspolaže podacima da su — pored naprijed iskazanih — na području SR Hrvatske otkupljene još i slijedeće količine mlijeka: (000 lit)

RO iz SR Hrvatske:	
»Napredak«, Imotski	1.020
»Plitvička jezera«	1.835
Veterinarska stanica, Koprivnica	1.205
	<hr/>
Ukupno	4.060
Privatna mljekara A. Bohnec	2.400
RO iz SR Slovenije	
ABC »Pomurka«, M. Sobota	1.042
»Timav«, Dekani	3.219
»Hmezad«, Celje	148
	<hr/>
Ukupno	4.409
RO iz SR Srbije	
»Mlekosrem«	3.597
	<hr/>
Sveukupno	14.466

Sumirajući sve naprijed iskazane podatke, proizlazi da je u 1984. god. organizirani promet mlijeka bio 477.438 tis. litara (462.972 + 14.466).

Prema podacima Poslovne zajednice prosječni sadržaj masti otkupljenog mlijeka iznosio je 3,605%, a u granicama od 3,2 do 3,8%.

b) Vrijednost i otkupne cijene mlijeka

Prosječna — ponderirana — otkupna cijena mlijeka u 1984. god. bila je 30,20 din za 1 litru, što je za 49,2% više nego u prethodnoj godini (20,24 din).

Obračunamo li po prosječnoj cijeni sve otkupljeno mlijeko, proizlazi da je ukupna vrijednost bila $(462.972 \times 30,20)$ 13.981.754 tis. dinara, odnosno oko 1.400 milijardi st. dinara. Od toga su proizvođači mlijeka na području SRH u toku 1984. god. primili preko organiziranog otkupa mlijeka 13.090.552 tis. dinara, odnosno nešto više od 1.300 milijardi st. dinara, što je približno polovica vrijednosti otkupa pšenice.

Potrebno je istaknuti da su sadašnje otkupne cijene potkraj godine 1984. bile nedovoljno stimulativne — kako za društvene, tako i za individualne proizvođače, pa predstoji uskoro nova korekcija otkupnih cijena mlijeka. Na društvenim gospodarstvima proizvodne cijene mlijeka se kreću između 50 i 60 din/lit, a mnogo manje nijesu ni kod individualnih proizvođača, pa veliki raspon između proizvodnih i prodajnih cijena koči ne samo prodaju, nego i proizvodnju mlijeka.

c) Otkup mlječnih proizvoda

Gotovo sve promatrane mljekarske radne organizacije SRH otkupljivale su osim mlijeka i mlječne proizvode.

Kličine, vrijednosti i prosječne cijene otkupljenih mlječnih proizvoda u 1984. godini bile su kako slijedi:

Proizvodi	Količina tona		Vrijednost 000 din		Prosj. cijena din/kg	
	Dom.	uvoz	Dom.	uvoz	Dom.	uvoz
Vrhnje	58	—	6.293	—	105,50	—
Sirevi	2.837	374	768.317	308.273	262,70	337,00
Maslac	156	568	53.918	232.540	330,93	454,93
Mlj. prah punom.	2.578	3.155	809.713	810.887	295,15	226,3
Mlj. prah obrani	61	184	12.240	26.069	205,15	138,62
Ukupno	5.690	4.781	1.650.481	1.377.769		
Sveukupno	10.471		3.028.250			

Vrijednost otkupljenih mlječnih proizvoda u 1984. godini iznosila je 3.028.250 tis. dinara (oko 300 milijardi st. din).

Preračunamo li vrijednost otkupljenih mlječnih proizvoda po prosječnoj otkupnoj cijeni u ekvivalentnu količinu mlijeka dobiva se oko 100 mil. lit mlijeka otkupljenog u 1984. god. u obliku mlječnih proizvoda. U tome je vrijednost proizvoda iz uvoza 1.377.769 tis. din, u ekvivalentu od 45.621 tis. litara mlijeka.

3. Proizvodnja mlječnih proizvoda

a) Proizvedene količine

Kretanje proizvodnje mlječnih proizvoda u mljekarama SR Hrvatske prikazano je u slijedećem pregledu: (u 000 litara i tonama)

Grupa proizvoda	1984	1983	1982	<u>1984</u> 1982
Konsumno mlijeko	298.015	230.295	212.991	111,7
Ferment. proizvodi	29.795	27.096	26.735	111,9
Slatki ml. napitci	558	3.634	4.728	11,8
Polutv. i tv. sirevi	11.546	11.032	11.497	100,4
Svježi i meki sirevi	4.530	4.012	3.700	122,4
Topljeni sirevi	12.924	5.846	5.811	222,4
Konsumno vrhnje	12.090	11.702	11.688	103,4
Kond. i evap. mlijeko	88	55	127	69,3
Ml. u prahu pun. i ob.	5.424	4.020	4.237	128,0
Maslac	2.408	1.957	2.436	98,9
Smrznuti proizvodi	7.955	8.906	6.330	125,7
Ostali proizvodi	3.760	3.559	10.687	35,2

Prednji pregled pokazuje porast proizvodnje gotovo svih mlječnih proizvoda u 1984. godini u usporedbi s prethodne 2 godine. Najuočljiviji je skok kod proizvodnje topljenih sireva, koja je dvostruko veća nego prethodnih godina. Značajno je i povećanje proizvodnje mlijeka u prahu, smrznutih proizvoda i mekih sireva, uz umjereniji i gotovo paralelan porast proizvodnje konzumnog mlijeka i fermentiranih mlječnih proizvoda. Približno na istoj razini ili nešto veća je proizvodnja polutvrdih i tvrdih sireva, konzumnog

vrhnja, maslaca, a znatno je smanjena proizvodnja slatkih mlječnih napitaka (kakao, čokoladno mlijeko), kondenziranog i evaporiranog mlijeka te »ostalih mlječnih proizvoda«.

Gotovo sve mljekare u SR Hrvatskoj proizvode konzumno mlijeko, fermentirane mlječne proizvode, svježije sireve, konzumno vrhnje te maslac, dok je proizvodnja nekih proizvoda koncentrirana u manjem broju pogona. Tu spadaju ultrapasterizirano mlijeko (4), polutvrđi i tvrdi sirevi (6), topljeni sirevi (4) te mlijeko u prahu (7) i smrznuti mlječni proizvodi (2).

Zaslužuje zasebnu pozornost mogućnost koncentracije i specijalizacije proizvodnje uz bolje i ravnomjernije korištenje instaliranih kapaciteta.

b) Prodajne cijene mlječnih proizvoda

Povećanje otkupne cijene mlijeka, zatim porast troškova energije, transporta, usluga, radne snage, kamata na kredite i drugo usloveli su i povećanje prodajnih cijena mlječnih proizvoda.

Na osnovu prikupljenih podataka o cijenama na početku i koncu godine 1984. odnosi su bili slijedeći:

Proizvodi	Prodajna cijena din/kg		Povećanje %
	Na početku godine	Na kraju godine	
Konzumno mlijeko u nepovr. amb.	31,17	42,57	36,57
Konzumne vrhnje	144,51	194,23	34,10
Jogurt u plast. čaš.	48,85	69,00	41,25
Maslac pakovan po 0,25 kg	416,50	614,30	47,49
Punomasno mlijeko u prahu	247,26	346,83	40,27
Sir ementalac	309,75	459,80	48,44
Sir ribanac	379,88	585,10	54,02
Svježi domaći sir	106,05	157,94	48,93
Topljeni sir u kut. 45%	302,90	418,61	38,20
Sir trapist	260,52	412,78	58,44

Iz prednjeg je pregleda vidljiv vrlo neravnomjeran porast cijena pojedinih grupa mlječnih proizvoda tokom 1984. godine. Dok je otkupna cijena mlijeka povećana za 49,2% prodajne cijene mlječnih proizvoda povećane su za 34,10 do 58,44%. Samo su dva proizvoda — sirevi ribanac i trapist — imali povišenje cijene za veći procenat od povećanja otkupne cijene mlijeka. Takav odnos cijena je jednim dijelom uvjetovalo samo tržište, odnosno samoupravni sporazum unutar grupacije, a dijelom nastojanje društveno-političkih organa da se prodajne cijene povećaju što manje. Time su gotovo sve konzumne mljekare — koje većinu otkupljenog mlijeka daju u konzum — dovedene u vrlo teške uvjete privređivanja, uz osjetljive gubitke u poslovanju.

4. Zaposleno osoblje

Na koncu 1984. godine (31. XII) u 15 promatranih mljekarskih radnih organizacija bilo je zaposleno 5.105 radnika, što je 5,5% više nego što je bilo zaposleno u 1983. godini (4.840).

Kretanje broja zaposlenih po kvalifikacijama i školskoj spremi pokazuje slijedeći pregled:

Kvalifikacija i školska sprema	Broj	%	Broj	%	Indeks 1984 1983
	1984		1983		
VKV	213	4,2	204	4,2	104,4
KV	1.485	29,1	1.426	29,5	104,1
PKV	672	13,2	846	17,5	79,4
NKV	1.183	23,2	948	19,6	124,8
Doktori nauka	1	...	1	...	100,0
Magistri	8	0,2	5	0,1	160,0
VSS	284	5,5	262	5,4	108,4
VSSS	159	3,1	140	2,9	113,6
SSS	1.008	19,7	891	18,4	113,1
NSS	92	1,8	117	2,4	78,6

5. Investiciona ulaganja

14 mljekarskih radnih organizacija je u toku 1984. godine uložilo znatna investiciona sredstva u daljnje unapređenje proizvodnje. Ukupna investiciona ulaganja su bila: (u 000 din)

Struktura	Iznos	%
Osnovno stado	148.371	10,4
Gradevine	777.467	54,3
Oprema	353.728	24,7
Ostalo	151.504	10,6
Ukupno	1.431.070	100,0

U toku 1984. godine investiciona su ulaganja bila srazmjerno visoka, ali ipak niža za 14,2% od onih u prethodnoj godini. Gotovo sve mljekarske RO ulagale su tokom 1984. godine daljnja sredstva za unapređenje primarne proizvodnje mlijeka. Tim se sredstvima — po pravilu udruženima sa sredstvima drugih interesenata — podižu nove društvene i kooperantske farme za proizvodnju mlijeka te osigurava veći i trajniji priliv mlijeka.

6. Transport

Osim 108 osobnih vozila koja su prešla u 1984. godini 1.688 tis. km, mljekare SRH su raspolagale slijedećim voznim parkom:

Pokazatelji	Kamioni	Hladnjače	Ukupno
Broj vozila	300	142	442
Nosivost — tona	1.715	439	2.154
Pređeno 000 km	11.429	2.899	14.328
Pređeno po vozilu dnevno km	105	56	89,3
Prevezeno robe — tona	461.724	53.997	515.721
Korištenje nosivosti %	74,1	33,7	

Vozni park mljekara obavio je vrlo važnu funkciju u transportu mlijeka i mlječnih proizvoda. Prosječna dnevna udaljenost koju prijeđu kamioni iznosi je 105 km dnevno, a kod hladnjača 56 km prosječno dnevno (363 dana u godini).

Iskorištenje nosivosti kamiona u toku čitave godine je bilo 74,1%, a kod hladnjača 33,7%. Najveći broj hladnjača (80) koristi »Ledo« za transport sladoleda i drugih smrznutih voluminoznih proizvoda, pa je uslijed toga zapremina vozila potpuno iskorištena, a nosivost otprilike s jednom trećinom.

Osim vlastitih, mljekare su koristile i najmljenja vozila i to: 29 kamiona nosivosti 152 tone, koji su prešli 1.145 tis. km i prevezli 23.644 tone robe, te 11 hladnjača nosivosti 51 tonu koje su prešle 13.392 tis. km i prevezle 6.045 tona mlječnih proizvoda.

7. Rashladni uređaji u otkupnoj mreži (laktofrizi)

Tokom 1984. godine postavljeno je na terenima za otkup mlijeka novih 165 laktofriza, tako da ih je na koncu godine bilo u funkciji 2.764 komada.

8. Sredstva i uspjesi u poslovanju

a) Poslovna sredstva

Ukupna poslovna sredstva 15 promatranih mljekarskih radnih organizacija SR Hrvatske u 1984. godini iznosila su 16.271.252 tis. din, što je za 50% više nego prethodne godine.

Potkraj 1984. godine u pripremi su bila nova osnovna sredstva u vrijednosti 1.854.834 tis. din, što je za 19% manje nego prethodne godine.

Poslovna sredstva izvan upotrebe potkraj 1984. godine iznosila su 279.481 tis. din, odnosno 1,5% od ukupne vrijednosti poslovnih sredstava.

Kratkoročni izvori poslovnih sredstava (kredit) porasli su u 1984. god. za 69%, a dugoročni za 25% u odnosu na prethodnu godinu. Sredstva rezervi povećana su za 38%, a sredstva solidarnosti zajedničke potrošnje i stanovanja za 34%.

Zbog otežanih uvjeta za stjecanje dugoročnih kredita s nižim kamatnim stopama mljekarske su radne organizacije u otežanim uvjetima poslovanja posizale za skupim kratkoročnim pozajmicama, pa se je i to odrazilo na uspješnost poslovanja.

b) Uspjeh poslovanja, dohodak i raspodjela

Uspoređujući nekoliko osnovnih elemenata iz poslovanja mljekarskih RO u god. 1984. i 1983. proizlazi da je u 1984. ukupni prihod povećan za 49,3%, utrošena sredstva za 49,5%, dohodak za 49,1%, izdvajanja iz dohotka za 67,8%, čisti dohodak za 42,9%, a prosječno korištena poslovna sredstva za 26,0%.

Dok su u prethodnim godinama ukupan prihod, troškovi i dohodak rasli skoro usporedo, u 1984. godini izdvajanja iz dohotka bila su veća i uslijed toga relativno smanjen čisti dohodak. Prosječno korištenje poslovnih sredstava bilo je niže od kretanja troškova i ukupnog prihoda.

Neke su radne organizacije u prošloj godini ostvarile vrlo mali ili negativni čisti dohodak, odnosno, poslovale su s gubitkom. U takvim uvjetima poslovanja te radne organizacije nisu mogle izdvajati ni sredstva za fondove i druge potrebe zaposlenih radnika.

Kod svih radnih organizacija koje su raspolagale viškom dohotka povećana su izdvajanja u 1984. godini u usporedbi s 1983:

- za stambenu izgradnju za 76⁰/₁₀₀,
- za prehranu, odmore i ostalo za 45,6⁰/₁₀₀, te
- za posl. i rez. fond i unapređenje za 0,33⁰/₁₀₀.

Iz posljednjeg pokazatelja je vidljivo da su uvjeti poslovanja za sve mljekarke radne organizacije SRH bili nepovoljni, jer su i one koje su uspješno poslovale mogle odvojiti za unapređenje poslovanja samo isto toliko sredstava kao i prethodne godine.

c) Neki usporedni pokazatelji o poslovanju

Nekoliko najosnovnijih usporednih ekonomskih pokazatelja iznijetih u slijedećem pregledu, može dopuniti uvid o poslovanju u 1984. godini.

Pokazatelji	1984	1983	<u>1984</u> 1983
Dohodak po radniku 000 din	807	505	159,8
Čisti dohodak po radniku 000 din	454	326	139,3
Akumulacija u odnosu na dohodak %	6,4	9,6	66,7
OD po radniku mjes. din	24.313	17.435	139,4
Ukupan prihod prema utroš. sr. %	114,8	114,9	99,9
Izdvajanja iz doh. po rad. mjes. din	31.902	19.673	162,2

Usporedni pokazatelji za god. 1984. i 1983. pokazuju da su uvjeti privredivanja bili teži u 1984. nego prethodne godine.

Dohodak po radniku povećan je za 59,8⁰/₁₀₀, ali je zbog povećanih izdvajanja za 62,2⁰/₁₀₀ čisti dohodak povećan za svega 39,3⁰/₁₀₀.

Prosječni osobni dohoci po zaposlenom iznosili su 24.313 din mjesečno i bili su veći za 39,4⁰/₁₀₀ od onih prethodne godine. Vidljivo je da su porasli usporedo sa čistim dohotkom, a ne ukupnim dohotkom.

Ukupan prihod prema ukupno utrošenim sredstvima je za 0,1⁰/₁₀₀ niži od onoga u prethodnoj godini.

Nabavna vrijednost osnovnih sredstava po zaposlenom iznosila je 3.298 tis. din i povećana je za 53,7⁰/₁₀₀ u usporedbi s 1983. godinom. No kako su osnovna sredstva znatnim dijelom otpisana, to je sadašnja vrijednost osnovnih sredstava po zaposlenom za polovicu manja.